

УДК 94(477.74):177.72:061

Т. Моїсєєва

Одеське Слов'янське товариство імені святих Кирила та Мефодія: формування засад діяльності

Анотація: Стаття присвячена початковому періоду історії Одеського Слов'янського благодійного товариства імені св.св. Кирила та Мефодія, процесу формування принципів та напрямків його діяльності.

Ключові слова: благодійне товариство, Статут, матеріальна підтримка, культурно-просвітницька діяльність, народні читання, «Питомник славянских девиц», пам'ятник О. С. Пушкіну.

Дослідження діяльності організацій, які в минулому відображали інтереси певних етнічних груп, представляє науковий інтерес і зберігає свою актуальність, особливо в умовах глобалізації світу, активізації міждержавних та міжнаціональних стосунків, посилення міграційних процесів.

Історія Одеського Слов'янського благодійного товариства імені св.св. Кирила та Мефодія (ОСБТ-КМ. — *авт.*) на сьогодні ще не стала предметом ґрунтовного вивчення, на що, зокрема, звертають увагу такі науковці, як В. Коцюк, О. Музичко¹.

Метою статті є розгляд, на основі опрацювання статутних документів та звітів Правління, початкового періоду історії Товариства, процесу формування головних засад та напрямків його діяльності.

Одеське Слов'янське благодійне товариство імені св.св. Кирила та Мефодія було створене у 1870 р. як відділення однойменного, заснованого в 60-ті рр. ХІХ ст. в Москві.

8 квітня 1870 р. Міністром внутрішніх справ було затверджено Статут організації, який визначав її мету — «доставление пособий нуждающимся славянам и поощрение полезного труда в области славянской науки, художества, искусства» та основні принципи роботи (за наступних видань Статуту — 1873, 1885, 1904 рр. — в його зміст вносилися певні корективи та доповнення)².

Статутом окреслювалися і основні напрямки функціонування Товариства (§2): матеріальна допомога нужденним (процедура надання допомоги визначалася §17 і передбачала визначення роду та розміру підтримки після зібрання всіх необхідних даних щодо особи, що звернулася

до установи); сприяння слов'янам в отриманні освіти та пошуках засобів існування.

У виданні Статуту 1873 р. сфера діяльності ОСБТ-КМ доповнювалася новим пунктом: «нравственная и материальная поддержка ученых, литературных и художественных предприятий». Окрім цього, §31-м планувалась перспектива відкриття, з дозволу уряду, навчально-виховного закладу³.

Кількісний склад організації не обмежувався і стати її членом могла будь яка персона, незалежно від суспільного стану і звання. Статут 1870 р. у §4 диференціював членів Товариства на *почесних* (особи, які надали установі особливі послуги, або значні пожертвування) та *дійсних* (несли зобов'язання здійснювати щорічні внески на користь ОСБТ-КМ у визначеному розмірі)⁴.

Почесні члени ОСБТ-КМ були представлені видатними (вітчизняними та зарубіжними) державними, суспільними, релігійними діячами, серед яких: Є. К. Воронцова, князь Чорногорії Микола І, митрополит сербський Михайло, король сербський Мілан ІV Обренович, єпископ боснійський та еремський в м. Загреб Стросмайер Йосиф Юрій, митрополит Київський Платон, єпископ Одеський та Херсонський Никанор, М. І. Костомаров, К. І. Бестужев-Рюмін, Л. М. Толстой, Г. Г. Маразлі та інші⁵.

Статут 1873 р. значно розширив § 4. Зокрема, з'явилася ще одна категорія членів — *співробітники*, які обиралися для сприяння цілям організації з осіб, що проживали в інших містах. Додавалися і уточнення щодо дійсних членів, в тому числі чітко визначався розмір щорічного внеску — не менше шести карбованців. Окрім цього передбачалася можливість звільнення дій-

сного члена від щорічної плати у випадку, якщо її розміру будуть відповідати відсотки з внесеної ним разової суми⁶.

Завідування справами покладалося на Правління (в досліджуваній період складалося з 10 осіб) на чолі з Головою та загальні збори Товариства⁷. Голова Правління обирався загальними зборами з числа почесних та дійсних членів, що постійно проживали в Одесі на *один рік*. Статутом 1904 р. цей термін для Голови та його заступника («товарища») було збільшено до *3-х років*⁸.

Благодійний характер організації (у випадку її закриття з будь-яких причин) гарантувався §32, яким, зокрема, передбачалося спрямування всіх коштів та майна на справи благодійності, а Статутом 1873 р. — у власність слов'янської бібліотеки⁹.

Аналіз звітів Правління ОСБТ-КМ за перші двадцять років дозволяє виокремити *пріоритетні напрямки його діяльності*:

1. *Просвітницька робота* серед населення міста (в основному — *незаможного*), яка реалізовувалася, зокрема, в організації *народних читань*, влаштуванні бібліотеки і книжкового складу, започаткуванні книжкової торгівлі за доступними цінами, складанні систематичних бібліотек для сільських шкіл та інших навчальних закладів.

Завідування народними читаннями було доручене спеціально створеній Комісії, до складу якої входили: С. І. Знаменський (голова), члени правління ОСБТ-КМ — Г. Є. Афанасьєв, І. В. Картацький, Г. Х. Нікшич, Х. Д. Лучич і член товариства Ф. Н. Милицький¹⁰.

Робота ОСБТ-КМ з організації народних читань досить ґрунтовно висвітлена нами в одній з попередніх публікацій, тому зараз ми не будемо докладно зупинятися на цьому питанні. Декілька слів хотілося б сказати стосовно позиції одеського дослідника О. Музичко, який, виокремлюючи в історії Товариства три етапи, датує другий — «просвітницький» 1890–1910 рр. і пов'язує його з організацією народних читань¹¹.

На наш погляд, така періодизація є дещо схематичною і умовною, оскільки дозвіл на відкриття народних читань був наданий Правлінням ОСБТ-КМ ще в березні 1882 р. В цьому ж році вони розпочалися спочатку у Біржовій залі, а потім, з метою збільшення кількості відвідувачів були переведені (з дозволу Правління Товариства нічліжних притулків) в одну з зал Масовського притулку. Що стосується згадуваних автором читань на Слобідці-Романівці — то це була вже друга аудиторія, відкриття якої у 1888 р. було зумовлене популярністю заходів та зростанням числа слухачів¹².

В той же час, цілком підтримуємо тезу О. Музичко відносно кризи, яку переживало Товариство, ілюстрацією якої, на наш погляд, стала дискусія, що розгорнулася на загальних зборах 11 травня 1887 р. стосовно шляхів розвитку та діяльності організації. Незгоду с існуючим становищем та порушенням ОСБТ-КМ статутних норм висловив один з членів Товариства М. А. Бухтеєв, який, зокрема дорікав Правлінню у відході від безпосередніх завдань Товариства, що проявилось у влаштуванні народних читань, організації встановлення пам'ятника О. С. Пушкіну, прийомі у «Питомник славянских девиц» росіянок.

Наслідком згаданої дискусії стало звернення 31-ї особи до загальних зборів 27 вересня 1887 р. із заявою про вихід з Товариства¹³.

2. Однією з складових діяльності ОСБТ-КМ була *матеріальна підтримка слов'ян*, в тому числі під час активізації визвольного руху на Балканах. В звітах Товариства згадуються організовані ним збори пожертвувань та благодійні акції, кошти від яких спрямовувалися на підтримку біженців — болгар, надання допомоги пораненим в ході військових дій між болгарами та сербами та ін.

Разові грошові субсидії нужденним слов'янам, за умов обмежених фінансових можливостей, видавалися, в основному, в тих випадках, коли іноземцям необхідно було допомогти повернутися на Батьківщину. В цій справі організація отримувала сприяння від директора Російського Товариства пароплавства та торгівлі Н. Ф. Фандер-Фліта і директора-розпорядника Товариства Чорноморсько-Дунайського пароплавства, князя Ю. Є. Гагаріна, які задовольняли клопотання Правління ОСБТ-КМ про безкоштовний перевіз *незаможних слов'ян на Батьківщину*¹⁴.

3. Важливе місце в практиці ОСБТ-КМ займала *допомога дівчатам слов'янського походження* (болгаркам, сербкам, полькам та ін.) в отриманні освіти та, в подальшому, — *звання вчительок* народних шкіл та середніх навчальних закладів на Батьківщині¹⁵.

Для здійснення цього завдання, в листопаді 1874 р. Товариство відкрило «*Питомник славянских девиц*».

За Статутом (§2) «Учебный Питомник» (У. П. — скороч. *авт.*), будучи у підпорядкуванні Міністерства народної освіти та віданні Попечителя Одеського навчального округу, знаходився під *безпосереднім керівництвом ОСБТ-КМ*.

Штат закладу складали *Почесна Попечителька* (загальний нагляд), *старша* (здійснювала безпосереднє управління У. П.) та *молодші* (виконували роль помічниць по навчально-виховній

частині, а також викладали у підготовчому класі) *виховательки*, лікар і «письмоводитель».

Враховуючи специфіку контингенту «Питомника» («дети заграничных югославян»), старша та молодші виховательки повинні були вільно володіти однією з «южно-славянських» мов¹⁶.

Основними *статтями фінансування* установи були відсотки з основного капіталу, членські внески; стипендії Комітету по організації освіти в Росії південних слов'ян (знаходився при Азіатському Департаменті Міністерства Іноземних справ), Болгарського Настоятельства; плата за утримання «власнокоштных» вихованок; екстраординарні надходження від публічних благодійних акцій¹⁷.

Недостатність основного капіталу та постійних статей прибутку змушували членів Правління ОСБТ-КМ докладати значних зусиль для пошуку нових джерел поповнення каси Товариства. З цією метою проводилися різного роду благодійні заходи: читання публічних лекцій, проведення вистав та літературно-музичних вечорів. Значною мірою підтримували Товариство та «Питомник» приватні добродійники — В. І. Гурко, М. А. Бухтеев, Г. С. Суппичич, Рудановська, Чепурковська, Мануїлов та ін.¹⁸

В 1884 р. нестача коштів зумовила прийняття Правлінням ОСБТ-КМ рішення, згідно з яким кількість вихованок-слов'янок, що знаходилися в «Питомнику» не повинна була перебільшувати 15 осіб, з яких 10 планувалося опікувати на кошти Товариства та різні стипендії (в цілому складала 4500 крб на рік), а інші 5 — за власний рахунок (по 300 крб в рік)¹⁹.

В «Питомнику» дівчата знаходилися на утриманні (проживали, харчувалися, під наглядом виховательки та домашньої вчительки виконували домашні завдання з різних предметів, займалися музикою та співом) весь час свого перебування в Одесі. При установі було відкрито *підготовчий клас*, який вирішував два важливих завдання: підготовка учениць до вступу до прогімназій та навчання їх азам педагогічної майстерності після закінчення цих закладів.

Навчальна програма класу передбачала викладання таких предметів, як: «родной язык и отчизноведение» для учениць сербського та болгарського походження, російська мова, Закон Божий, письмо, рахування, домашня гігієна, рукоділля, гімнастика, церковний та народний спів²⁰.

Курс прогімназії та гімназії дівчата проходили у навчальних закладах міста. Слід відзначити, що більшість вихованок «Питомника» навчалися в Одеській Маріїнській гімназії (в 1884 р. з 14 дівчат — 11), а також в Одеській другій жіночій гімназії²¹.

Після завершення навчання випускниці поверталися на Батьківщину, де отримували можливість влаштуватися на роботу в якості вчителів.

Окремо хотілося б зупинитися на ролі ОСБТ-КМ у спорудженні *пам'ятнику О. С. Пушкіну в Одесі*. В існуючих публікаціях акцент, в основному, робиться на значенні в цій справі почину громадськості міста. В той же час звіти Правління ОСТКМ не залишають сумнівів щодо ініціативи та безпосередньої участі членів Товариства у реалізації задуму. Наприклад, у звіті за 1886 р. згадується *Комісія* по спорудженню пам'ятника-фонтана О. С. Пушкіну, яка існувала *при ОСБТ-КМ* і на цей час виконала попередні роботи: проект, підготовлений архітектором Васильєвим (отримав на конкурсі перше місце), детальні плани та креслення. Ця підготовча робота дала можливість *Правлінню* 2 лютого 1887 р. здійснити урочисту закладку пам'ятника на Миколаївському бульварі²².

У звіті за 1887 р. підкреслено особливу заслугу колишнього Голови організації М. В. Шимановського та члена Правління К. О. Рандича «благодаря которым наш город в самом непродолжительном времени может украситься памятником русского поэта»²³.

Нарешті, безумовним підтвердженням провідної ролі ОСБТ-КМ у цій культурній акції є звіт за 1889 р. де не тільки називалися конкретні цифри зібраних пожертвувань грошима (19 195 крб 40 коп.) та матеріалами і працею (на суму 4 285 крб), а й наголошувалося на тому, що під час урочистого відкриття пам'ятника 16 квітня 1889 р. *Голова Товариства передав пам'ятник «в ведение города»*²⁴.

Таким чином, аналіз статутних документів та звітів Правління ОСБТ-КМ дозволяє зробити висновок, що з часу виникнення у 1870 р. до кінця 1880-х років Одеське Слов'янське Товариство імені святих Кирила та Мефодія пройшло етап становлення (створення органів управління, вироблення нормативних документів) та формування головних засад і напрямків діяльності.

Серед останніх можна виділити просвітницьку роботу серед населення міста, матеріальну підтримку слов'ян, підготовку вчительських кадрів з дівчат «южно-славянського» походження, участь у культурному житті міста.

З часом, головну увагу ОСБТ-КМ зосередило на просвітницькій діяльності, що призвело до втрати ним «національного колориту». Цілком слушною, на наш погляд, є теза О. Музичко щодо того, що «фактично зі слов'янського Товариства перетворилося на просвітницьке, позбавлене вузької ідеології»²⁵.

- ¹ Коцюк В. Д. Професор О. Котляревський та Київське Слов'янське Благодійне Товариство у 70-х рр. XIX ст. // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vkrnu/2008_1/2_05_Kociuk.pdf; Музичко О. Одеське слов'янське благочинне товариство імені святих Кирила та Мефодія: основні етапи діяльності // Проблеми слов'янознавства. — Вип. 56. — Львів, 2007. — С. 311–312 // http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ps/2007_56/034.pdf.
- ² Устав Одесского Славянського благотворительного общества. — Одесса: тип. П. Францова, 1870. — §1. — С. 1; Устав Одесского Славянського благотворительного общества имени св. Св. Кирилла и Мефодия. — Одесса, 1873. — 8 с.; Устав Одесского Славянського благотворительного общества имени св. Св. Кирилла и Мефодия. — Одесса, 1885. — 8 с.; Устав Одесского Славянського благотворительного общества имени св. Св. Кирилла и Мефодия. — Одесса, 1904. — 8 с.
- ³ Устав..., 1870. — С. 1, 5; Устав..., 1873. — С. 1, 8.
- ⁴ Устав..., 1870. — С. 2.
- ⁵ Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1885 г. — Одесса, 1886. — С. 22–23.
- ⁶ Устав..., 1873. — С. 2.
- ⁷ Устав..., 1870. — С. 3.
- ⁸ Устав..., 1873. — С. 3; Устав..., 1904. — С. 3.
- ⁹ Устав..., 1870. — С. 8; Устав..., 1873. — С. 3.
- ¹⁰ Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1884 г. — Одесса. — С. 3.
- ¹¹ Музичко О. Одеське слов'янське.... — С. 312.
- ¹² Моїсеева Т. М. Діяльність Одеського Слов'янського Товариства імені святих Кирила та Мефодія по організації народних читань // Матеріали IV Всеукраїнської конференції молодих учених «Україна в умовах мирового кризиса: пути решения проблем». 25–26 марта 2009 г. // Науковий вісник: Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. — № 7 (85). — Том III: Історія. — Одеса, 2009. — С. 106–112.
- ¹³ Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1887 г. — Одесса, 1888. — С. 37–41, 48–49.
- ¹⁴ Отчет правления... за 1885 г. — С. 16; Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1886 г. — Одесса, 1887. — С. 16–17.
- ¹⁵ Устав учебного питомника славянских девиц. — Одесса, 1874. — §1. — С. 1.
- ¹⁶ Устав учебного питомника. — С. 1–2, 5–6.
- ¹⁷ Отчет правления... за 1885 г. — С. 6.
- ¹⁸ Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1882 г. — Одесса, 1883. — С. 4–5.
- ¹⁹ Отчет правления... за 1884 г. — С. 4.
- ²⁰ Устав учебного питомника.... — С. 2, 3, 12.
- ²¹ Отчет правления... за 1884 г. — С. 5–6.
- ²² Отчет правления... за 1886 г. — С. 17.
- ²³ Отчет правления... за 1887 г. — С. 18.
- ²⁴ Отчет правления Одесского Славянського Общества имени св. св. Кирилла и Мефодия за 1889 г. — Одесса, 1890. — С. 6.
- ²⁵ Музичко О. Одеське слов'янське.... — С. 312.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>